

SZAKDOLGOZAT

Huszár Tibor
2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
SZŐLÉSZETI ÉS BORÁSZATI INTÉZET
Budapest

**A beregszászi dombvidék borszőlőinek
bemutatása és egyes fajták összehasonlítása**

Huszár Tibor

Szőlő- és borgazdasági szakmérnök - szakirányú továbbképzés

Készült a _____ Tanszéken

Közreműködő tanszék(ek): _____

Tanszéki konzulens: Dr. Fazekas István Miklós

Bírálok: _____

Tartalom

1. Bevezetés.....	- 3 -
2. Célkitűzés.....	- 4 -
3. Irodalmi feldolgozás	- 5 -
3.1 A Beregszászi borvidék szakirodalmi jellemzése.....	- 5 -
3.1.1 A Beregszászi Borvidék múltja	- 5 -
3.1.2 Természeti adottságok, a tájban rejlő potenciálok	- 9 -
Földrajzi elhelyezkedés.....	- 9 -
Domborzat és talajadottságok	- 9 -
Éghajlati adottságai	- 13 -
4. A vizsgálatok helye és módszere	- 15 -
5. A vizsgálati eredmények és elemzések bemutatása	- 16 -
5.1 A Kárpátalján termesztett szőlőfajták	- 16 -
5.2. Szőlőfajták jellemzői, fajtatulajdonságainak bemutatása	- 19 -
6. Következtetések és javaslatok	- 27 -
7. Összefoglalás.....	- 28 -
8. Irodalom jegyzék	- 29 -
Ábrajegyzék.....	- 30 -
Táblázatok jegyzéke	- 30 -

1. Bevezetés

Kárpátalja hegyvidékes területe, a Kárpátok nyúlványai, a beregszászi hegyek kiváló környezeti, talaj és éghajlati adottságai kiemelkedően jó feltételeket biztosítanak a helyi szőlőtermesztésnek és borászatnak. A Beregszászi borvidék megélt már fénykorokat és hanyatlásokat, de nagyon sok potenciált rejt magában, melyek máig sincsenek kihasználva.

A borvidéken a szőlőtermesztés hosszú történelmi múltra nyúlik vissza. *„Bereg vármegye területén a szőlőtermesztés régóta divik, írott források igazolják, hogy a XIII. században már javában üzemelt Beregszász hegyein borászat” –írja Lehoczky Tivadar. (LEHOCZKY, 1996, 359.old.).* Az eltelt évszázadok alatt megélt történelmi időszakok, különösen a szovjet éra erősen rányomta bélyegét a helyi szőlőtermesztésre. A szőlőbirtokok nagy részét a kolhozosítás folyamán államosították, az ültetvényeket kivágták és direkt termő fajtákat telepítettek be.

Az elmúlt évtized során a helyi borászatok új erőre kaptak, több kisebb és közepes családi birtok is fejlődésnek indult. A borok minőségében is elképesztő javulás volt tapasztalható. A szakdolgozat ennek a fejlődési tendenciának az egyik vélhető okát, a szőlőfajtákban bekövetkezett jelentős változást, ok okozati összefüggéseket hivatott megvizsgálni, a szőlőfajták bemutatásán és összehasonlításán keresztül.

A szakmérnöki képzés során megszerzett ismereteimet felhasználva szakdolgozati munkám a Beregszászi borvidék szőlőfajtáit hivatott megvizsgálni. A vizsgálat aktualitása a témaválasztásom elsődleges motiváló tényezője. A témához való kötődésem személyes jellegű is, hiszen amellett, hogy a szakmai képzés során kapcsolódom hozzá, családommal egy kisebb méretű családi borászatot is vezetünk, így a vállalkozói oldalból is érdekelt vagyok a téma boncolgatásában.

A szakdolgozati koncepció elkészülte, a kutatás elvégzése sajnos a háborús konfliktus időszakában történt, melyben a borászatok számára a túlélés és a megmaradás lett a cél. Bízom benne, hogy a helyzet rendeződésével ez a fejlődési tendencia tovább tud majd folytatódni és a beregvidéki borászat újra fénykorát élheti majd, mint az elmúlt századokban.

2. Célkitűzés

A szakdolgozatom elemző, tényfeltáró és összehasonlító jellegű. A munka kezdeti szakaszában elemzésre kerültek a Beregszászi borvidék termőhelyi jellemzői és annak sajátosságai. A tényfeltáró jelleg abban nyilvánult meg, hogy saját vizsgálattal kerülnek meghatározásra a napjainkban termesztett szőlőfajták és azok helyi elterjedésének aránya.

A dolgozat lokális szintű elemzés, a Beregszászi dombvidékre kiterjedő módon. A szakdolgozati vizsgálat az alábbi célkitűzések mentén valósult meg:

- **A Beregszászi borvidékben rejlő történelmi, termőhelyi lehetőségek feltárása**

A Beregszászi borvidék hosszú történelmi múltra tekint vissza. Olyan adottságokkal rendelkezett, hogy már a korábbi évszázadokban is jelentős szerepet töltött be a térségben a borászat és a szőlészet. A témakörben több szerző is írt művet, így ezek feldolgozása kiemelten fontos a dolgozat szempontjából. Az irodalmi kutatás segítséget nyújt ahhoz, hogy feltárjuk a vidéken rejlő termőhelyi és fajta potenciálokat. Cél a Beregszászi borvidék történelmének és termőhelyi potenciáljának vizsgálata, a szakdolgozat szempontjából legfontosabb a történelmi szőlőfajták vizsgálata.

- **A Beregszászi borvidéktermesztett szőlőfajtáinak történelmi korszakokként való változásának bemutatása**

A Beregszászi borvidék számos történelmi korszakot és változást tudhat maga mögött. A történelem során az aktuális politikai vezetés különösképp hatást gyakorolt a termesztett szőlőfajtákra is. Ennek vizsgálata kiváló alap a szakdolgozat témája, a termesztett szőlőfajták vizsgálatához, az ezzel kapcsolatos tendenciák megértéséhez.

- **A Beregszászi borvidék napjainkban termesztett szőlőfajtáinak elemzése, a termesztési arányuknak a vizsgálata**

A Beregszászi borvidék történelme során fajtaszerkezetét tekintve jelentős változásokon esett át. A dolgozatban célom az, hogy az egyes szőlőfajtákat és azok sajátosságait bemutassam. A cél annak megállapítása, hogy melyek a leginkább termesztésre, telepítésre javasolt fajták. Milyen lehetőségek rejlenek bennük, mind terméspotenciál, mind pedig borminőség szempontjából. Az adott fajták milyen arányban vannak jelen az ültetvényeken.

- **A fajtákban rejlő marketing potenciál vizsgálata**

Hipotézisem az, hogy a Beregszászi borvidék borászatainak fejlődése nagymértékben köszönhető az elmúlt évtizedben a megfelelő fajtaválasztásnak.

3. Irodalmi feldolgozás

3.1 A Beregszászi borvidék szakirodalmi jellemzése

A szakdolgozat ezen fejezetében a borvidék történelmi sajátosságainak, múltjának és a korábban termesztett szőlőfajtáknak a bemutatására kerül sor. A vonatkozó szakirodalom közül két szerző a legjelentősebb. Az egyikük Kovács Elemér. Műve a borvidék szőlészetének és borászatának múltját tárja fel. A másik szerző Lehoczky Tivadar, akinek a Bereg vármegye történelmét feldolgozó könyve kihagyhatatlan a téma boncolgatása során.

A szakdolgozat szempontjából nagyon jelentős a termőhelyi potenciálok feldolgozása, mely a Baranyi Béla által szerkesztett, Kárpátalja adottságait bemutató könyv nyomán valósult meg.

3.1.1 A Beregszászi Borvidék múltja

A borvidék fejlődése hosszú történelmi múltra nyúlik vissza, melyet a ma élő generációk sajnos sokszor már csak a könyvekből és a családokban elhangzó történetekből ismerhetnek. Kovács Elemér, a beregvidéki borászatot és szőlészetet bemutató könyvében az alábbi idézettel mutatja be ezt a kiemelkedő történelmet, a Szőlő-Bor-Gyümölcs szakmai lapra hivatkozva:

„Bejárhatjuk egész Európát, de olyan lenyűgözően nagyszerű, tökéletesen összefüggő szőlőhegyláncot sehol sem fogunk látni, mint amilyen a beregszászi...” (Kovács, 2009, 7.old.)

Történelmi források igazolják, hogy már a XIII. században foglalkoztak szőlőműveléssel és borkészítéssel a beregvidéken. IV. Béla király 1247-ben kiváltságlevélben megengedte a beregszászi lakosoknak, hogy a szőlőhegy tizedét a papnak adják és szüret, illetve hegyváltás gyanánt a vámszedőknek ebédet és vacsorát kellett adjanak. (Lehoczky, 1996). A kiváltságlevél tehát kicsivel nagyobb gazdálkodási szabadságot adott a helyi szőlősgazdáknak. Említése bizonyítja, hogy borkészítéssel és szőlőtermesztéssel foglalkoztak már ebben az időben is.

A XVI. és XVII. században a történelmi források alátámasztják, hogy nehezítette szőlőművelést a földesurak kénye kedve, mely alatt a hegyvám szedését kell érteni.

A XVII. században külön említik, hogy a beregszászi szőlőtermesztőknek zaklatásokat kellett elszenvedniük a bortized szedése miatt gróf Eszterházi Miklós által megbízott tisztektől. A földesurak számára hordókat és szüretelő edényeket is készítettek, mindamellett, hogy szüretkor kötelesek voltak kappanokat és kalácsot is adni a hegyvámszedőknek. (Lehoczky, 1996).

A feljegyzések egyértelműen igazolják a szőlőtermesztés és borkészítés tradícióját évszázadokon keresztül. A korszakok minden nehézségének, társadalmi-politikai rendszerek sajátosságainak ellenére a szőlőtermesztésnek és borkészítésnek komoly hagyományai voltak a Beregvidéken. A feljegyzések a XVII. századtól nem csak a szőlőtermesztéssel kapcsolatban tartalmaznak adatokat. A Thököly által kiadott 1684-es utasítás már az ültetvények művelésével és a pincék kezelésével kapcsolatos rendelkezéseket is

tartalmaz. „a szőlők jól karban tartassanak, érett trágyával javíttassanak... a hordók cédulával jegyeztessenek...” (Lehoczky, 1996, 362. old.)

A források arról is tanúskodnak, hogy a borvidék borászai már 1880-ban részt vettek a Kassán megrendezésre kerülő első bor és szőlő kiállításon, ahol maga Lehoczky, borász lévén maga is oklevelet nyert. (Kovács, 2009)

A szőlőtermesztés Beregszászban és környékén, valamint Kárpátalja területén is jelentős fejlődésnek indult a 19. század második felétől. Fontos megemlíteni, hogy a tájkutató adatai alapján 1853-as évi adat szerint 2059 ha, de az 1872-es adat alapján 2767 ha a szőlőtermesztés alapjául szolgáló terület. Ennek Beregszász és környéke a közel fele volt. (Kovács, 2009)

A vidéken élő szőlőtermesztők sikerrel vették a történelmi akadályokat, évszázadokon keresztül megőrizve és fejlesztve ezzel a vidéken a szőlészetet és borászatot. Fenntartották azt a földesurak idejében (hozzá kell tenni, hogy e tekintetben Beregszász kivételes helyzetben volt, királynék birtoka volt, nem volt földesura aztán megyeszékhely lett (Kovács, 2009), a filoxéra járványra reagálva, a gyökértetű által okozott problémákat kiküszöbölve, áttérve az oltványokra folyamatosan bizonyította ez a terület és az itt élő gazdák kitartásukat és versenyképességüket a múlt folyamán.

A birtokméretek még mindenképp említést érdemelnek. A legnagyobb területtel a nagybirtokosok rendelkeztek (az 1930-as évekről beszélünk), mely 10-15 hektár volt. A tanárok, orvosok, ügyvédek 5-7 hektáros területtel, számuk 50 körülire volt tehető. Őket követték a 0,5-1 hektár közötti kis szőlősgazdák, utóbbiak nem piacra termeltek. (Kovács, 2009) *Ilyen adottságokkal, lehetőségekkel felvetődik a kérdés, hogy miért is nem lett mára a Beregszászi borvidék európai színvonalú, mi az oka annak, hogy az elmúlt évtizedekben az „újászervezés” időszakát éljük?*

Kárpátalja történelme sajátosan alakult. Abban az időszakban, amikor a szőlőtermesztés és borászat igazán fejlődésnek indulhatott volna, és más magyar borvidékeken indult is, Kárpátalja Trianont követően Csehszlovákiához került, másik állam, más szabályozásával.

A korszakban a helyi kompetenciák kihasználását az előbb említett okon kívül más is gátolta. A birtokok kicsit voltak, ahhoz, hogy egy adott fajtájú szőlőfajtát termesszenek nagyobb területen. Míg a Beregszászi borvidéken hét-nyolc borszőlőfajta volt domináns, addig például a Tokaji Borvidéken 3-4 szőlőfajta, melyet a sokkal nagyobb birtokméret tett lehetővé. (Kovács, 2009) Ennek okán a földrajzi eredet, mint a borvidék pozicionáló tényezője és szorosan összefüggve vele a szőlőfajta a Beregszászi borvidéken az elaprózottság és az egységesség hiánya miatt nem tudott kialakulni. Gondoljunk csak bele, ha azt mondjuk Tokaj, akkor a furmint, vagy Sopron akkor kékfrankos...A korszakban a csehszlovák vezetésnek nem gondolom, hogy elsődleges lett volna, a kárpátaljai borászat, vagy a Beregszászi borvidék európai szintre való emelkedése. Az első és második világháború a kárpátaljai szőlészetet és borászatot sem kímélte. A lezárásukat követően a Szovjetunió idején is csak tovább romlott a helyzet. A kolhozosítás során a szőlőültetvényeket is kisajátította az állam és a szőlőtermesztés változásnak és hanyatlásnak indult.

1946-ban a háborúkat követő időszakban, a szovjet éra kezdetén a kárpátaljai szőlőültetvények nagysága 4186 hektár volt. Az 1950-es évektől kezdődően szőlőtelepítéseknek kezdtek neki, természetesen a

Szovjetunióra minden szempontból jellemző mennyiségi tényezők szem előtt tartásával, sem átgondolt telepítési terv, sem szakértő, hozzáértő személyek nem voltak jellemzőek. A terület néhány év alatt jelentősen megnövekedett, azonban a minőség és a terméshozam erős hanyatlása nem sokat várattott magára. 1955-re a telepítésekkel elérték a csúcs területi nagyságot, mely Kárpátalján 17 ezer hektár volt, ez húsz év alatt több mint négyszeresére növelt területet jelentett. Ami elszomorító adat, hogy míg 1955-ben az ültetvények 80%-a minőségi európai fajtákkal volt betelepítve, addig a telepítések során a gyenge minőségű, direkt termő fajtákat részesítették előnyben. A szőlőültetvények terméshozama évről évre egyre csökkenő tendenciát mutatott. Az 1980-as évek közepére a termesztési terület csupán 10,1 ezer hektár maradt és a termésátlag nagyon alacsony volt.

Kárpátalja kis időre került csak vissza a Magyar Királysághoz, mely idő alatt változásra sajnos nem lehetett esély a borászat és szőlészet területén sem. Az ezt követő történelmi korszak, az 1945-től kezdődő Szovjetunióhoz való tartozás esetében a borvidék helyzete csak romlott. A borok esetében is az árak folyamatosan alacsonyak voltak, így a piacot az olcsó és a bőtermő szőlőfajták elterjedése kezdte el meghatározni. Megjelentek a magántermő fajták, mint a Bányai Izabella. Gyermekkoromra visszaemlékezve szinte alig volt más szőlőfajta, amiből bort készítettek volna, mint a már említett Bányai Izabella. A családban, rokonoknál, ismerősöknél egyaránt. Saját bort, mint mondták, mindenki készített több-kevesebb sikerrel.

1946-ban elkobozták a szőlőültetvények nagy részét és létrehozták a Beregszászi Állami Szőlőgazdaságot. A szovjet időszaknak nem sok eredménye mutatható fel borászati szempontból sem, Almásy Kálmán nevét azonban meg szeretném említeni. Ő 1964-től volt a Kárpátaljai Állami Mezőgazdasági és Tudományos Kutatóintézet borászati részlegének vezetője. Az általuk végzett munkának köszönhetően néhány kárpátaljai bor nemzetközi kiállításon ért el díjazást. 1965-ben Tbilisziben (Grúzia) nemzetközi borkiállításon a Trojanda Zakarpattyja arany érmet nyert például. (Kovács, 2009). Ezzel kapcsolatosan meg kell említenem, többnyire desszert borokról van szó, mely a szláv népek ízlésvilágát tükrözi.

A rendszerváltást követően a járási mezőgazdasági hivatal 1994-es jelentésének adata szerint 1400 hektárt foglal el szőlővel beültetett terület, ennek nagy rész kollektív nagyüzemi tulajdon. A szőlőfajták esetében *az európai szőlőfajták csupán a 10-12%-os arányt érték el.* (Kovács, 2009).

A vidék borászata a történelme folyamán megélt kimagasló korszakokat és sajnos nagyon sok hanyatlást is, a szőlőtermesztés és a borászat szeretete azonban nem halt ki az emberekből a generációk során. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy ahogyan a lehetőségek engedték a vidék borászata újra erőre kezdett kapni.

A rendszerváltást követően a szőlőültetvények fokozatosan magántulajdonba kerültek. A Beregi borvidék borászai újra elkezdtek tevékenységüket. A borászat fellendítésére a 2000-es évek elején indultam meg az első kezdeményezések, illetve kezdték meg tevékenységüket a borvidék mára meghatározóvá vált borászatai is. A 2001-es évben került megrendezésre az első Beregszászi Nemzetközi Borfesztivál. A rendezvényen amellet, hogy bemutatja a többségében kárpátaljai borokat minden évben szakmai tapasztalatcserének és rendezvényeknek is teret biztosít. Ebben az időszakban az állami szabályozás lehetővé tette a befizetett adó meghatározott részének új ültetvény telepítésére fordítását, valamint az

ültetvények telepítésére volt lehetőség utófinanszírozási formában támogatást igényelni. Ezek a lehetőségek hozzájárultak az európai fajták visszatelepítéséhez.

Fokozatosan megkezdtek tevékenységüket a szalmi szervezetek. 2003-ban jött létre a Beregszászi Szent Vencel Borrend. Célja, hogy felelevenítse szőlészeti és borászati hagyományait és hozzájáruljon a borvidék elismeréséhez. Az 1997-ben létrehozott Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetségének 2017-óta működik a Borászati Tagozata. Valamint néhány éve megalakításra került a Kárpátaljai Magyar Borászok Egyesülete is.

1. ábra Szent Vencel Borrend, Beregszászi Borfesztivál 2017, saját készítés

3.1.2 Természeti adottságok, a tájban rejlő potenciálok

Földrajzi elhelyezkedés

Kárpátalja Ukrajna legnyugatibb megyéje, mely ezzel együtt nagyon jól kihasználható vidéken terül el, mind környezeti, mind gazdasági szempontból. Előnyös fekvése annak köszönhető, hogy ez a 12 753 km² nagyságú terület négy országgal határos, északon Lengyelországgal, nyugaton Szlovákiával, dél-nyugaton Magyarországgal és délen Romániával. A Kárpátok hegység másik oldalán pedig Ukrajna másik két megyéjével, a Lembergi és az Ivano Frankovszki megyével. (Baranyi,2009)

2. ábra Kárpátalja elhelyezkedése

Elterülésének további előnyei közé sorolható, hogy Európa közepén helyezkedik el, területén keresztül ennek köszönhetően fontos közútvonalak, vezetékrendszerek és villamoshálózati rendszerek mennek keresztül. Ukrajna területéhez viszonyítva elhelyezkedése kevésbé előnyösnek mondható, hiszen a fővárostól több mint 800 km, periférikus helyen terül el országos viszonylatban.

Domborzat és talajadottságok

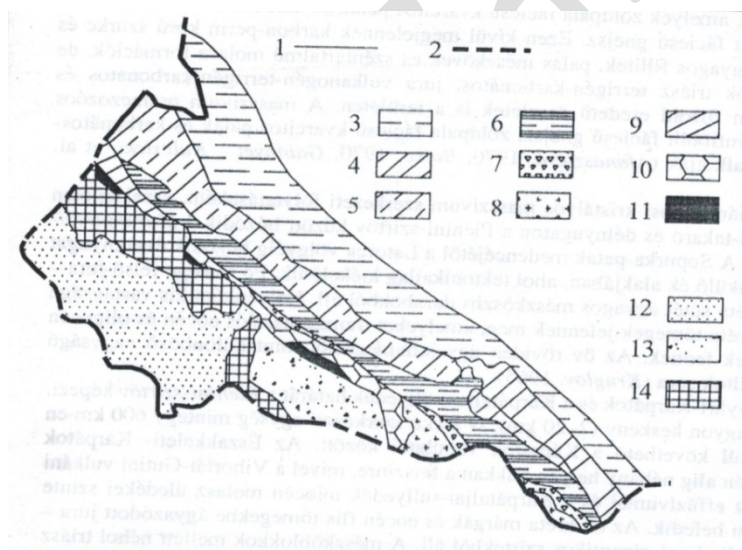
Kárpátalja területe földtani szempontból két területi egységre bontható fel: az egyik a Gyűrt-Kárpátok, a másik pedig a Kárpátaljai-süllyedék; Az előbbi rész főként kréta –paleogén során rendeződött és a miocénre kiformálódott flis anyagú szerkezeti elemekre érthető. Ebbe a domborzati részbe a következő takarók tartoznak bele:

- ✓ Krosznói - takaró
- ✓ Csornohora – takaró
- ✓ Dukla – takaró
- ✓ Szuha – takaró
- ✓ Rahói – takaró
- ✓ Máramarosi – masszívum
- ✓ Magura – takaró
- ✓ Máramarosi – szirtöv
- ✓ Pienini – szirtöv

A szakdolgozat által vizsgált területi egység a másik szerkezeti elem a Kárpátaljai – süllyedék részbe tartozik. Ez a rész a következő egységekből tevődik össze:

- ✓ Csap – Munkácsi – medence
 - ✓ Aknaszlatinai – medence
 - ✓ Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat
- (Kruglov, 1986)

A kutatásom során vizsgált dűlők ő a **Csap-Munkács –medencében** területnek el, a könnyebb behatárolás szempontjából a következő ábra vehető figyelembe:

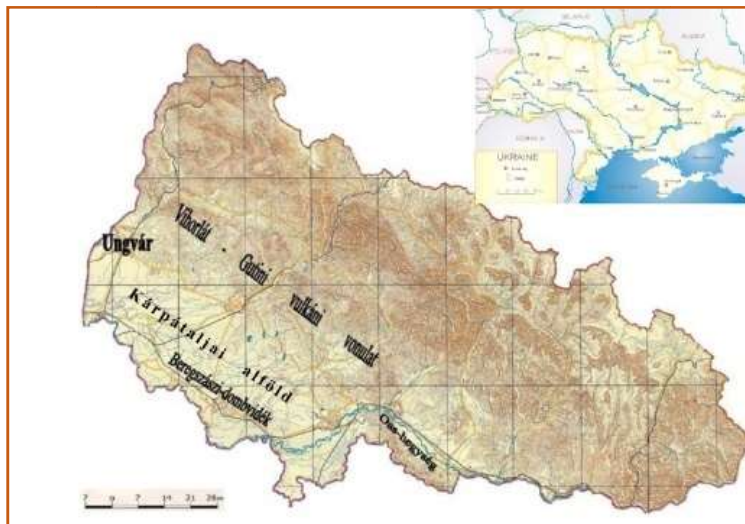

3. ábra A vizsgált terület domborzata

A vizsgált terület és a szakdolgozat témája kapcsán mélyrehatóbban, csak a második szerkezeti egység a Kárpátaljai –süllyedék vizsgálatával foglalkozom. A süllyedékben tisztán kirajzolódik a preneogén aljzat komplexum. Az aljzatban fekete szenes rétegek, csillámos anyagok palák, fillettek, kvarcosodott csillámos polimikt homokkővek és kavics, agyagos dolomitrétegek és spillitek is előfordulnak. (Baranyi, 2009)

A Beregszászi dombság talajadottságait tekintve a paleogén, a Kréta-paleogén és a Kréta képződmények határozzák meg. A beregszászi hegyek vonatkozásában el kell különíteni az alföldi területeket és a vulkáni térszíneket.

A Beregszászi borvidék Kárpátalja délkeleti részén helyezkedik el. A Kárpátaljai alföldből kiemelkedő dombvidék csodálatos környezetet és ideális termőhelyi viszonyokat ad a szőlőtermesztés számára, mindemellett számos történelmi emlék és turisztikai lehetőséget kínál a vidék.

4. ábra Kárpátalja domborzati térképe (Rácz, 2010)

Geológiai szempontból megvizsgálva a dombvidéket vulkanikus eredetű képződmény, amely a Kárpátaljai-síkságból emelkedik ki. A Beregszászi-dombság főként a felszínre törő riolitból és annak piroklasztitjaiból, elsősorban tufáiból áll. A felszínén rioliton és riolittufán kívül esetleg perlitet és tufitot lehet találni. (Rácz, 2010). A Nagy hegy vonulatán perlit bánya is található. A beregszászi dombság a Csap-Munkács síkság határait képező vulkanikus eredetű magaslatok része. A Beregszászi-dombság több részből tevődik össze:

Kerek-hegy,
Hosszú- hegy,
Sarok-hegy,
Csepka-hegy
Ardai-hegy

5. ábra Beregszászi – dombság Forrás: googlemaps (saját készítés, 2023)

A Beregszászi-dombság területét érintette nagyrészt az ottnangi-kárpáti időszak vulkáni aktivitása, valamint a Bádeni kitörési termékeket is szintén ezen a területen fedezhetünk fel. A kitörés során a felszínre

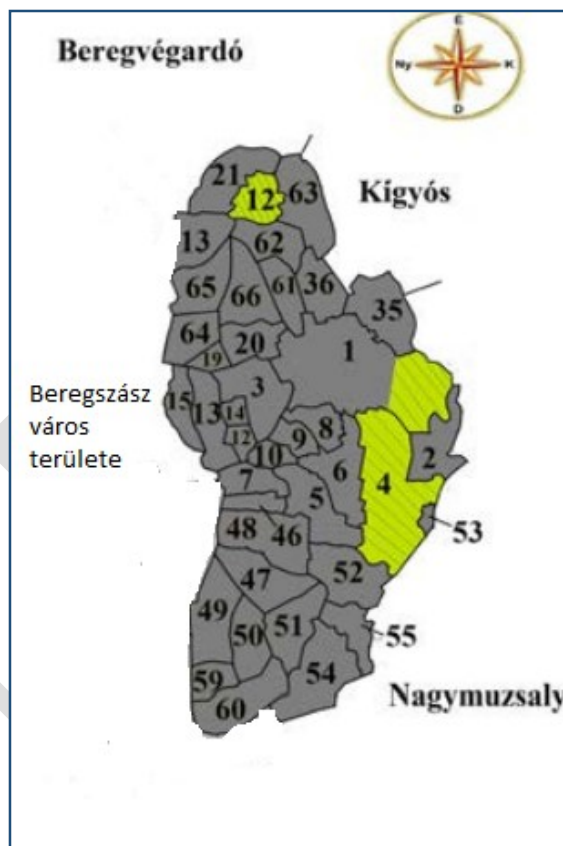
jutott vulkanikus eredetű anyagok bázisosabb jellegűek, hiszen a korábbi riolit, dácit és andezit mellett bazaltos andezit és a hozzá kapcsolódó tufák is jellemző. A felszíni talajrétegek tekintetében a jellemzően a podzolos barnaföld alakult ki, mely talajok főként magmatikus kőzeteken részben a kárpáti flis mállás termékein alakultak ki. Viszonylag nehezen művelhető talajok, elsősorban fizikai megművelésük okoz nehézséget. Termőképességük szempontjából nagyon jól megterem rajtuk a szőlő. (Baranyi, 2009)

Ukrajna viszonylatában Kárpátalja a maga 4,8 ezer hektáros összes szőlőültetvény területével az ország hét borvidékéből nagyságrendileg az ötödik. Megyénk ültetvényei Ukrajna összes szőlőültetvényének 4,1%-át teszi ki. Kárpátalja teljes mezőgazdasági hasznosítású területének a szőlőültetvények területe csupán 1,1%-ot (4,83 ezer hektár) tesz ki. (<https://ukrstat.gov.ua/>)

A Beregi borvidék csodálatos tája, a megfelelő talaj és termőhely adottságok, a mikro klimatikus viszonyok megfelelése mind kiváló adottságokkal ruházza fel a borvidéket. A gyengesége, a már korábban említett történelmi okok miatt, hogy az ültetvények áttelepítésre szorulnak, több közülük előregedett vagy magántermő fajtákkal van betelepítve. Az elmúlt évtizedekben már megindult egy jelentős fejlődés. A szőlészek, borászok új ültetvényeket telepítettek.

A termőhelyi sajátosságok feldolgozása során a talaj, termőhelyi adottságok mellett a borvidéken a dűlők elhelyezkedését és történelmi megnevezéseit is érdekes megemlíteni, mely szintén a jelentős történelmi múltról tanúskodik. A legteljesebben egy 1912-es felmérés adja meg a történelmi dűlőneveket, melyek elhelyezkedése a fenti ábrán látható. Az elnevezések a következők:

A dűlők elhelyezkedése a korábban bemutatott Arдай-hegytől a Nagy – hegyig húzódó beregszászi domboság vonulatán mutatják be a dűlők történelmi neveit és elhelyezkedésüket. Csepegő(1), Nagyhegy(2), Kerekhegy(3), Virághegy (4), Vereshegy (5), Felsőmózes (6), Nagymező (7), Alsómózes (8), Nagyszilas (9), Rózsás(10), Burkus(12), Szunyoghegy (13), Tejesszőlő(14), Szarkahegy (15), Lövei (19), Kishosszúhegy(20), Darvas Dinnyeföld (35), Fogashegy (36), Kisrigó (48), Kismező (46), Alsócsillagos (47) Nagykö (50), Dajbóc (51), Felsőakol (52) Derekasszeg (53), Nagybockor (54) Alsóakol (55), Kisaranyos (59), Nagyaranyos (60), Bakfiles (61), Nagysárokhegy (62), Jánosivölgy (63), Hágcsó (64), Farkas(65), Nagyhosszúhegy(66); (Pohilecz, 2013)

6. ábra A borvidék dűlőinek történelmi nevei Pohilecz, 2013)

Éghajlati adottságai

Változatos éghajlati viszonyokról beszélhetünk Kárpátalja esetében. A megye síkvidéke a nedves kontinentális éghajlattípushoz tartozik, a Kárpátokra pedig ennek a hegyvidéki változata jellemző (Baranyi, 2009); a klimatológiát illetően pedig az Aliszov-féle éghajlati osztályozást kedveli. Ez az osztályozás az uralkodó légtömegeket veszi alapul, így *Kárpátalja a mérsékelt öv mérsékelt kontinentális éghajlati területébe kerül*. Mi is jellemzi pontosan ezt az éghajlattípust? A válasz nagyon egyszerű – a mérsékelt övi tengeri valamint szárazföldi légtömegek váltakozása. Télen betörnek ide a sarkvidéki légtömegek, hideg száraz időjárást eredményezve; nyáron viszont előfordul, hogy a trópusi szárazföldi (szaharai) légtömegek érik el a térséget, forró, száraz időjárást alakítva ki (Baranyi, 2009).

A nappalok hossza a nyári napforduló idején a megye déli peremén 16 óra, az északon 16 óra 10 perc, a téli napfordulók pedig megfelelően 8 óra 20 perc, illetve 8 óra 10 perc. A napsütéses órák száma a síkvidéki részen magasabb, értéke 2025óra/év, ami a maximális lehetséges 4453 órának a 45%-át teszi ki (relatív napfénytartam). A hegyvidékeken ez az érték közel 30%-kal kevesebb. A relatív napfénytartam maximuma augusztusra, a minimuma decemberre esik (Baranyi, 2009).

Az évi középhőmérséklet sokéves átlaga az Alföld kárpátaljai részén 10 °C körüli. A leghidegebb hónap a január, a középhőmérséklete a síkvidéken -2 és -3 °C közötti, a legmelegebb a július, 20-21 °C (Baranyi, 2009).

Ne hagyhatjuk figyelmen kívül a vegetációs időszakot a mezőgazdasági termelés szempontjából. Ez az időszak március közepétől november közepéig tart, és hossza meghaladja a 240 napot, vagyis 5 °C-ot meghaladó napi középhőmérsékletű időszak hosszáról beszélünk ilyenkor. Ez természetesen függ a tengerszint feletti magasságtól. Igaz, ez az eredmény megváltozik, amikor más összetevőt veszünk figyelembe, pl.: a magasabban fekvő folyóvölgyeket, hegygerinceket, síkvidékeket.

A vegetációs időszak alatt a növények számára rendelkezésre álló hőmennyiséget az effektív hő összeg jellemzi. Ez alatt az 5 °C fölötti napi átlaghőmérsékletű napok középhőmérsékleteinek összegét értjük. Kárpátalja síkvidékén ez az érték 3500 °C körül van, az előhegyi dombvidékeken 3200 °C, a magasabban fekvő völgyekben 2500 °C, a legmagasabb gerinceken 1000 °C (Baranyi, 2009). A melegkedvelő növények (szőlő, barack) termesztése szempontjából az aktív hő összeg értéke még fontosabb.

A késő tavaszi és kora őszi fagyok előfordulása is fontosságot élvez. Az utolsó tavaszi fagyok átlagos időpontja április közepére esik, míg az első őszi fagyok általában október közepén fordulnak elő. Természetesen ezek is változhatnak az évek során, valamint az sem elhagyható, hogy a legmagasabb gerinceken előfordulhatnak éjszakai fagyok még a nyári hónapokban is.

A levegő páratartalma eléggé magas. A viszonylagos páratartalom évi átlagértékei az alföldi részeken 72-74% körüliek, a csapadékosabb hegyvidékeken pedig meghaladják a 80%-ot (Baranyi, 2009).

Ha a felhőképződést nézzük, akkor észrevehetjük, hogy a felhőborítottság magasabb, mint a környező nagyobb síkságokon, akár az Alföld középső részeit, akár a Kárpátmelléket figyelembe véve. Az alföldi részen a felhőborítottság évi átlagban 55% körüli. A köd kialakulása is változó: az alföldi részen 19 napról beszélhetünk, míg 65 napot említünk a magasabban fekvő völgyek esetében.

A csapadék átlagos évi összegét tekintve – a hegyekhez közeledve az értékek természetesen növekedni fognak.

A csapadék évi járása a Kárpát-medencei típusnak megfelelő: a nedves kontinentális éghajlatra jellemző enyhe nyári maximumot a mediterrán hatás itt tovább tompítja. A legcsapadékosabb hónap szinte mindenütt a június, kivéve a hegygerincen működő Plaj állomást. Az év legkevesbé csapadékos időszaka pedig a tél végére, illetve a tavasz elejére esik (Baranyi, 2009).

A hótakaró az alföldi részen annyira nem mondható tartósnak. Voltak évek, amikor 10 napig sem borította hó a felszínt, míg voltak évek, amikor több mint 80 napig borította hó a tájat. A havasi hegytetőkön pedig a hótakaró akár 5-6 hónapig is fennmaradhat.

A szélviszonyok is változatosak Kárpátalján. A szélirányok alapján a megye 3 régióra osztható. A szélesebesség mutatói az alföldi részekén és a hegyvidék völgyeiben alacsonyok. A szélcsendes időszakok gyakorisága itt magas.

Összességében, Kárpátalja változatos éghajlati viszonyai változatos feltételeket és lehetőséget kínálnak a gazdasági hasznosítás szempontjából (Baranyi, 2009).

4. A vizsgálatok helye és módszere

A szakdolgozati kutatás alapjául a Beregszászi borvidék területe szolgál, mely a Beregszász környéki dombság területére terjed ki. A dolgozat lokális szintű elemzés. A vizsgált terület a Beregszászi Kistérségben belül helyezkednek el. Az itt található borászatok képezték a kutatása mintavételi alapját.

A történelmi múlt és a történelmi borszőlőfajták vizsgálata másodlagos, szekunder kutatással, szakirodalmi vizsgálattal valósult meg. Ennek célja megvizsgálni a régi borszőlőfajtákat a beregszászi dombvidék tekintetében, feltárni, milyen fajták voltak a szovjet időszak előtt telepítve a vidéken. A szakirodalmi kutatás adott alapot továbbá a borvidék szőlőfajtáinak vizsgálata során a szovjet időszak feltárására is, mely nagyon jelentős, hiszen egy teljes fajtaszerkezeti változást hozott a beregszászi dombvidék területén is. A szekunder vizsgálatok által feltárt szőlőfajták tekintetében a szakdolgozati kutatás második fázisa volt ezen fajták vizsgálata, tulajdonságainak jellemzése és bemutatása.

A szakdolgozati kutatás célja a szőlőfajták bemutatása volt. Az aktuálisan, napjainkban termesztett fajták vizsgálata primer kérdőíves kutatással valósult meg. A vizsgálat bázisát ebben az esetben a helyi borászok és szőlőtermesztők képezték, a több mint 20 fő, melyből a 18 fős mintaszám nagyságrendileg magas mintavételi arányt jelent.

Feltárás alá kerültek a borvidék szőlőültetvényeinek fajtái a rendszerváltást követően, valamint a napjainkban aktuális helyzetkép, fajtaösszetétel.

A kutatás második fázisában módszertani szempontból egy másik forma is alkalmazásra került, a primőr, kérdőíves felmérés. A kérdőív összeállítása két fő nézőpont szerint valósult meg. A kérdések első csoportja rendszerváltástól a 2000-es évekig tartó átmeneti időszakra vonatkozott, mind az ültetvények fajtaszerkezete, mind pedig az általuk generált bevételi hatások tekintetében. A második kérdéscsoport 2000-es évektől napjainkig terjedő időszakot vizsgálta. Szintén elsődleges szempontként a borszőlőfajtákat, azok elterjedési arányát és a minőségi fajták által fejlődést a borászatok tekintetében.

Az adatok gyűjtése google űrlap segítségével történt a feldolgozás Excel táblázatkezelővel valósult meg, mind a táblázatok, mind pedig a diagramok elkészítése tekintetében.

5. A vizsgálati eredmények és elemzések bemutatása

5.1 A Kárpátalján termesztett szőlőfajták

A kárpátaljai és ezen belül a beregvidéki borászat jövőjének kulcsa a minőségi szőlőfajtákban és a minőségi borkészítésre való visszatérésben rejlik. Lehoczky Tivadar, vidékünk egyik legnagyobb tudósa azt is leírja, hogy az 1878-ik évben a Schönborn birtokon fehér borfajtából 43, vörösborokból 11 és csemegeszőlőből 166 fajtát számoltak össze. 1856-ban a leginkább elterjedt szőlőfajták a következők voltak: Furmint, Beregi rózsás, Ezerjó, Olaszrizling, Sauvignon, Seillon, Purcsin, Oportó, Cabernet, Merlot, Verdot. Az 1875 táján összeállított listán már a következő szőlőfajták a legnépszerűbbek: Furmint, Rózsás bakator, Járdovány, Szerémi zöld (feljövőben), Juhfark, Budaikék, Hárslevelű, Rizling, Muskotály, Sárfekete. (Lehoczky,1996)

Kárpátalján a történelmi adatok és leírások alapján a termesztett szőlőfajták körébe a következők sorolhatóak. A szakdolgozati vizsgálat elsődleges célja a termesztett szőlőfajták vizsgálata. Ennek kapcsán a térségben a szovjet időszak előtt az alábbi szőlőfajtákat termesztették:

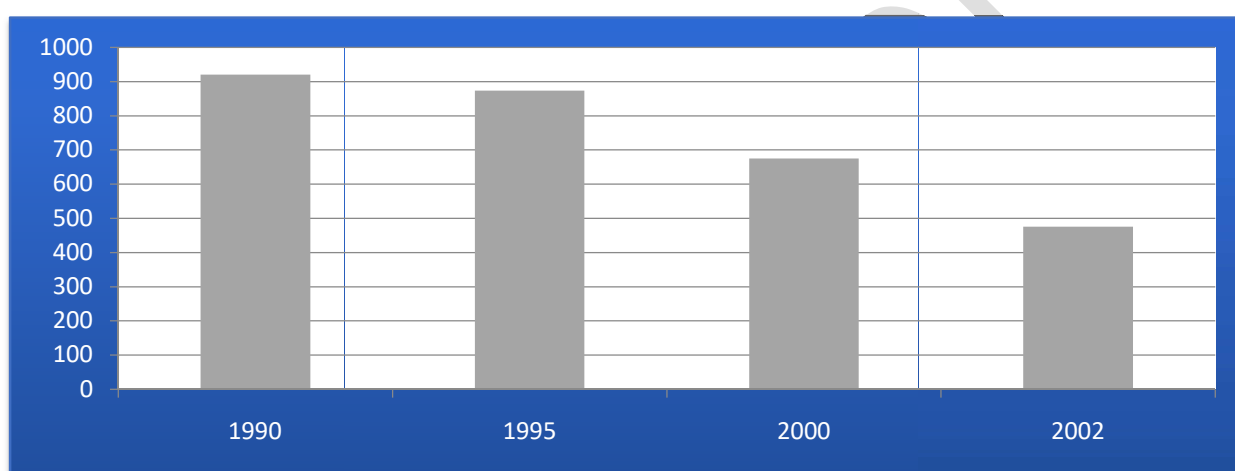
	Furmint
	Rózsás
	Juhfark
	Szerémizöld
	Rizling
	Muskotály
	Sárfekete
	Hárslevelű
	Bakator
	Kunleány
	Tramini
	Királyleányka

A szovjet időszak Kárpátalján sajnos nem hozta meg a borkészítés harmadik virágkorát. Ennek a korszaknak a megítélése nem egyszerű feladat. Mindamellet, hogy tönkrementek a szőlőtáblák, tudnunk kell, hogy fejlesztésre, új táblák telepítésére akkoriban is költöttek. A borászat esetében nagyon kevés figyelmet fordítottak a gépesítésre, pedig kemény fizikai munkákról van szó. Ez az ágazat már a hetvenes években is komoly munkaerőhiánnyal küszködött.

1946-ban a szovjet időszak kezdetén a második világháborúból felocsúdó szőlőtermesztők 4186 hektárnyi ültetvényen gazdálkodhattak. A szőlők túlnyomó része ekkor még kiváló állapotban volt. Az 1947–49-es években lezajlott kolhozosításkor a gazdáknak minden szőlőjüket be kellett vinniük. Kárpátalján az 50-es években vett lendületet a telepítés üteme. 1954- ben 1000 hektárral, 1955-ben 720 hektárral, 1956-ban pedig 1250 hektárral bővült a szőlőültetvények területe megyénkben. (Kovács,2009)

A telepítések azonban koránt sem átgondoltak történtek, nem szakszerűen gondozták az új ültetvényeket, arról már egy másik adat tanúskodik. Három év múlva, tehát 1968-ban a megyei statisztikai

hivatal munkatársai kénytelenek azt jelenteni, hogy vidékünkön 13,2 ezer hektár szőlőültetvény van. Azonban a hozam adatok sajnos a nem megfelelő gondozást igazolják. 1958-hoz képest 1965-re a negyedére csökkent a szőlőtáblák hozama. 1970-ben pedig már csupán nagyon gyenge eredményekről számolhatnak be a statisztikai adatok: 22,7 mázsát szüreteltek ekkor átlagosan egy hektárról. Az akkoriban átlagosnak számított, mesterkéltszerű számítások szerint is 37-38 mázsát lett volna a minimum egy hektárról, hogy a szőlőtermesztés jövedelmező legyen. 1985-ben a gorbacsovi száraz törvény bevezetésekor a 10,1 ezer hektárnyi szőlőtáblát tartott nyilván a statisztikai hivatal. 2001-re ez a szám 6,2 ezer hektárra csökkent. A csökkenéssel egy komoly minőségi romlás következett be: a táblák 80 %-án ekkor már a gyenge minőségű bort adó magántermő fajta, az Izabella terem. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy a táblák közel fele ekkor már 30 évesnél régebbi telepítésű, negyedszázadnál idősebb a szőlők 28 %-a. (Kovács, 2009)

7. ábra Állami tulajdonban lévő szőlőültetvények területének csökkenése, Forrás: Kovács, 2009

1990-es évektől kezdve a privatizációs folyamatok megindulásával a közösségi tulajdonban levő táblák összterülete folyamatosan csökkent. Az igazi változást az ezredforduló hozta meg. Az ukrainai szabályozás lehetővé tette, hogy 2000-től az alkoholtermékek jövedéki adójából befolyt összeg egy százalékát az új telepítésre fordíthatják. Beregvidéken elsősorban az Aisberg és a Cotnar cégeknek ennek köszönhetően új telepítésbe kezdtek, mely terület nagysága elérte az 500 hektárt. Az új telepítések 80 %-át Cabernet Sauvignon, Cabernet Franc, Olaszrizling, Sauvignon – foglalták el (Kovács, 2009)

A napjainkban termesztett szőlőfajták a Beregszászi borvidéken

A szakdolgozati kutatás elsődleges célja, hogy a beregszászi dombvidéken termesztett szőlőfajtákat bemutassa, vizsgálja a bennük rejlő fejlesztési lehetőségeket és összehasonlítsa a korábbi időszakban termesztett fajtákkal. Az ültetvények fajtaösszetételének vizsgálata a borvidék borászatainak kérdőíves felmérése során valósult meg. Ezt kiemelten fontosnak tartom, hiszen ahogyan azt korábban már vizsgáltam a történeti áttekintés során kiderült, hogy a szovjet időszak alatt az ültetvények jelentős része magántermő fajtákkal, például Izabellával lett beültetve. Ahhoz, hogy minőségi piac és versenyképest borokat állítsanak elő, a borászok minőségi alapanyagra van szükség és versenyképes fajtákra.

A kérdőíves felmérés alapján a beregszászi dombvidéken már a következő szőlőfajtákat termesztik.

1. táblázat Fehér borszőlő fajták a Beregszászi borvidéken; saját szerkesztés, forrás:kérdőíves kutatás

Fehér borszőlőfajták		
Rizling		francia/olasz
Chardonnay		francia
Bakator/Ezerjó		régi magyar szőlőfajta
Szerémizöld		Kárpát-medencei fajta
Tramini		olasz
Furmint		magyar fajta
Hárslevelű		magyar fajta
Zenit		magyar fajta
Ottonell Muskotály		ősi fajta
Pinot	Blanc/Fehér	francia
Burgundi		
Királyleányka		régi magyar szőlőfajta
Leányka		magyar fajta
Cserszegi fűszeres		keresztezett, magyar
Irsai Olivér		magyar nemesítés
MüllerThurgau/Rizlingszil		svájci
váni		

A felmérés alapján elmondható, hogy fehérborszőlők tekintetében a Beregszászi borvidéken nyugat – európai és magyar fajták vannak jelen. A kérdőíves kutatás során a vörösborszőlő fajták is felmérésre kerültek. Az alábbi táblázat mutatja, hogy mely fajták a jellemzőek napjainkra. Vörös borszőlőfajták tekintetében a francia eredetű és magyar hagyományokkal rendelkező fajták a jellemzőek. A Saperavi egy grúz fajta, az elmúlt években lehet találkozni a belőle készült nagyon testes, határozott festő vörös színű borral.

2. táblázat Vörös borszőlőfajták a Beregszászi borvidéken, saját szerkesztés, forrás: kérdőíves kutatás

Vörös borszőlőfajták	
Cabernet Sauvignon	francia
Merlot	francia
Pinot Noir/Blauburgunder	francia
Saperavi	grúz
Néró	magyar nemesítés
Kékfrankos	nem ismert
Kadarka	nem ismert
Izabella	amerikai

A táblázat végén megjelenik a már említett direkt termő Izabella fajta is. A régi ültetvényeken még több helyen találkozhatunk vele. Száraz és féledes bort készítenek belőle, mely a turisták által kedvelt, zamatos és olcsóbb árfekvése miatt keresett még a helyi piacon. A Néró az egyetlen fajta, mely csemegeszőlő, de bort is készítenek belőle.

5.2. Szőlőfajták jellemzői, fajtatulajdonságainak bemutatása

Királylányka

A királylányka magyar fehérborszőlő-fajta, mely Magyarországon államilag elismert. Eredetileg Erdélyből származik. Két szőlőfajta a kövérszőlő és a leányka természetes hibridje. A tőkéje erőteljes növekedésű. Levelei sötétzöldek, közepesen nagyok. Fürtjei kicsik, vállasak, tömöttek. Bogyói kicsik, fehéres-zöldes színűek, lédúsak és enyhén muskotályos ízűek. A beregszászi borvidéken, szeptember végén érik be, bőtermő (termésátlaga 10-14 t/ha), de évjárat- és szüretre érzékeny fajta. A belőle készült bor enyhén muskotályos illata van.

Kunleány

Kunleány fajhibrid szőlő a Vitisamurensis és Vitisvinifera fajtákból. A beregszászi borvidéken az érési ideje október eleje, közepe. Fürtje középnagy, időjárástól függően esetenként kisebb. A bogyója nyúlt, gömbölyded, közepméretű, sárgászöld, húsa lédús. Tőkéje igen markáns növekedésű. Levele középnagy, karéjainak száma 3.

Hárslevelű

A hárslevelű ősi magyar fajta. Tudjuk, hogy Magyarország szinte minden borvidékén jelen van. A beregszászi borvidéken a 2000 -es évektől kezdődött a visszatelepítése. Az azóta eltelt időszakban igen kedvelt és keresett fajta lett. A beregszászi borvidéken október első felében, közepén érik. Fürtje viszonylag

nagy hengeres, laza. A hárslevelűből készült bor arányaiban kisebb mértékben van jelen a borászatoknál, de minőségi kategóriáját tekintve fontos szerepet tölt be.

Rizling

Szintén a 2000-es éveket követően lett telepítve a borvidéken. A tapasztalatok szerint a környezeti hatásokra érzékenyebb, ennek oka lehet, hogy a hűvösebb éghajlatot kedveli. Fürtje kicsik, hengeres alakúak, tömöttek. Ami a borát illeti könnyedgyümölcsös bort ad. A borvidék borászatainak kisebb része készíti bort belőle, az ültetvények száma még csekélynek mondható.

Bakator

A fehér Bakator szőlő a beregszászi borvidéken Ezerjó néven is ismert. A magyar szőlőfajtát szintén a 2000-es éveket követően kezdték újra telepíteni. A borvidéken szeptember vége felé érik, azonban az elmúlt évek időjárási tényezőinek okán hamarabb is szüretelhető volt. Fürtjei közepesek, tömöttek. A másik fajtája piros bakator, a beregszászi borvidéken a rózsás néven ismertebb. A történelem folyamán a feljegyzésekben rendszeresen szerepel. visszatelepítése azonban még gyermekcipőben jár sajnos.

Szerémizöld

Ősi Kárpát-medencei fajta. A beregszászi borvidéken már a Magyar Királyság idejében termesztették. A korábbi feljegyzésekben is megtalálható már, kiemelik minőségét. Visszatelepítése kisebb területen valósult meg. Levelei viszonylag nagyok, fürtjei sűrűk, lédúsak. A beregszászi borvidéken igen későn érik, bár az elmúlt években az érés időpontja kicsit előrébb került, a magasabb átlaghőmérsékletnek köszönhetően.

Muskotály

A fajta eredetét tekintve francia. A beregszászi borvidéken igen kedvelt szőlőfajta. Bora száraz, félédes és édes változatban is megtalálható a borászatoknál. Rövidebb a tenyészideje, így korábban, már augusztus végén- szeptember közepén szüretelésre kerül. rövid, így korábban szüretelésre kerül. Érdekességként megemlíteném, hogy finom íze és zamata miatt, csemegeszőlőként is fogyasztják a térségben. Szeptemberben időjárástól függően igaz, de 16-18 mustfokkal szüretelhető már. Saját ültetvényünkön egy 7-8 tonna hektáronkénti termésátlaggal számolható. Bora nagyon kellemes, finom muskotályos illatú, lágy karakterű.

Tramini

Vélhetően dél-tiroli eredetű szőlőfajta a Tramini, ez az a fajta, mely jobban megmaradt a szovjet időszak alatt is. Esetében a zöldmunkára nagyon oda kell figyelni, mert nagyon sok hónaljajtást hoz. Szeptember vége felé szüretelhető. Viszonylag jó a fagyűrő képessége. Ami a borát illeti illatos, zamatos, lágy. Kárpátalján a Tramini fajta igen kedvelt, hiszen a térség zászlós borának számító, Kárpátalja Rózsája nevű bort ebből készítik. A termőterületét tekintve az Arдай –hegyen található dűlő tökéletesen megfelelő neki.

Furmint

A Beregszászi-borvidéken a 2000-es évektől újra kedvelt és telepített fajta. Viszonylag késői érésű, október közepén - végén szüretelhető. Bora nagyon illatos, zamatos, magas savtartalmú, finom savakkal rendelkezik. Napjainkban több borászat igen kedvelt borfajtája lett.

Chardonnay

Nagyon kedvelt borszőlő fajta a beregszászi borvidéken. Viszonylag korai érésű borszőlőfajta. Fürtje kicsi, vállas közepesen tömött. Bogyója kicsi, gömbölyű, zöldessárga, hamvas, vékony héjú. Nagyon kedvelt borszőlő fajta száraz bor is készül belőle a borászatok többségében.

Cabernet sauvignon

Igen kedvelt és feljövőben lévő fajta a beregszászi borászatok esetében. A minőségi és világszerte ismert borok iránt megnövekedett kereslettel a borászatok többségében megtalálható bora. Érésének ideje a térségben szeptember közepe és vége. Fürtje kicsi, vállas, közepesen laza. Bogyója kicsi, vastag héjú.

Merlot

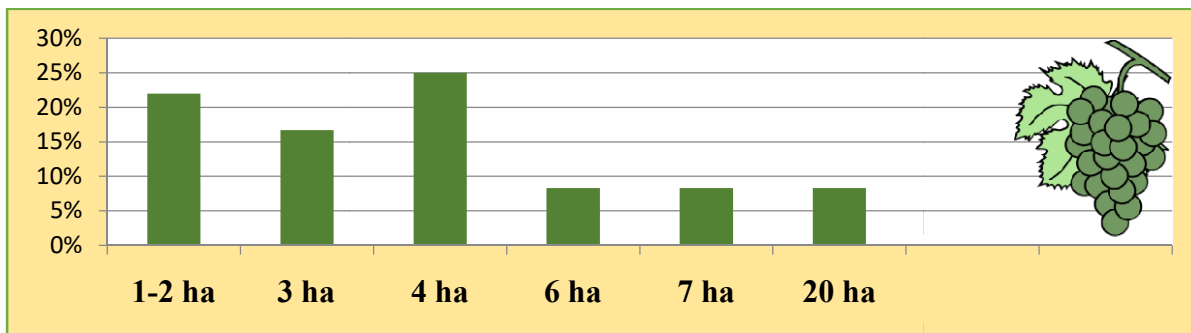
A Cabernet sauvignon mellett a másik világszerte ismert fajta, egyre nagyobb arányban van jelen a beregszászi dombvidéken is. A nagy kékszőlő-fajták egyike. Fürtje kicsi, vállas, laza. Bogyója nagy, vékony héjú. Illata kicsit az érett szilvára emlékeztet.

Kadarka

Származási helye Kis-Ázsia. Az egyik olyan fajta, mely nem került jelentős mértékben kivágásra a szovjet időszak alatt sem. Nem csak a szőlőültetvények, hanem a háztáji lugasok és kertek jellegzetes szőlőfajtája is. Októberben érik, bőven terem, bár az elmúlt években már esetenként szeptember végén is megkezdték a szüretet. A beregszászi borvidék igen kedvelt bora készül belőle, mely száraz és félédes kategóriában is nagyon kedvelt. Megjegyzendő, hogy jellemzően egy alacsonyabb árfekvésű, de jó minőségi borról beszélhetünk a kadarka esetében.

A Beregszászi-borvidék jelenlegi fajtái közül napjainkra jellemző, vagy újra jellemző szőlőfajtát emeltem ki. A borvidék történelmi sajátossága, hogy a szocializmus évei alatt elvesztette az európai és helyi fajták nagy részét és direkt termő fajták kerültek a helyükre. A helyi borászok célja jelenleg az, hogy a minőségi alapanyagot felhasználó európai szintű bortermelést visszaállítsák a borvidékünkön, ez a tendencia a 2000-es évektől szépen fejlődve meg is valósul.

A Beregszászi borvidékre többségében a kis birtokméret jellemző. Ebből csupán két birtok emelkedik ki, a ChateauChizay és a Cotnar; E kettő esetében több száz hektáros nagyságrendről beszélhetünk. A Beregszászi borvidék területén még két állami tulajdonban lévő összesen közel 1400 hektáros terület van kihasználatlanul. Egyik a volt Beregszászi Borgyár területeit foglalja magába, a másik pedig a Nagymuzsalyi Borgyárét. A szakdolgozati kutatás során a birtokméret is felmérésre került. Az alábbi diagramm jól mutatja, hogy a birtokok többsége kisbirtok.

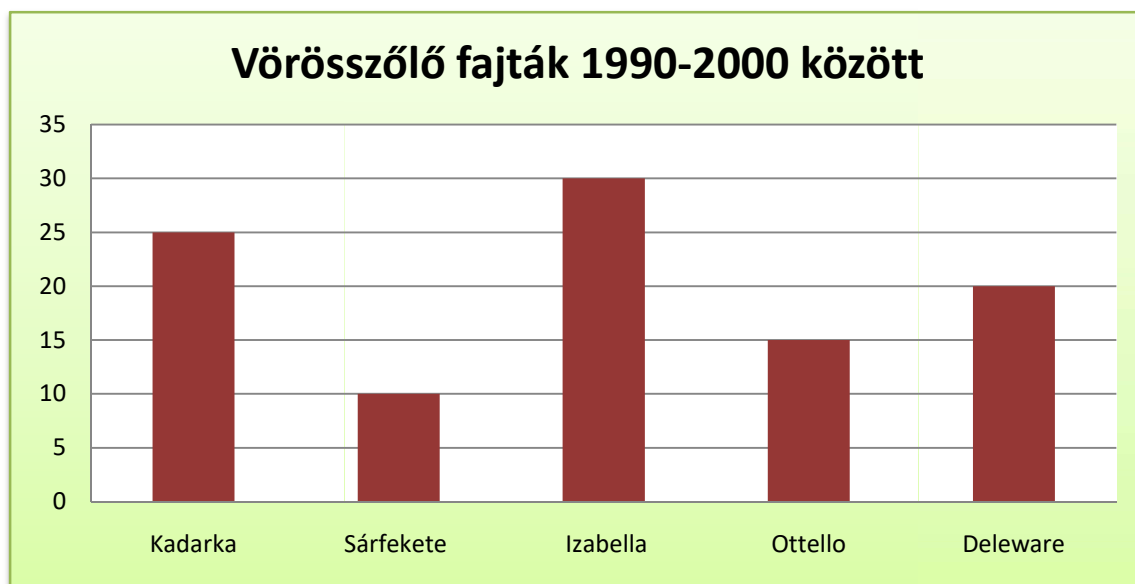

8. ábra Birtokméret megoszlása a Beregszászi borvidéken, saját szerkesztés, 2023

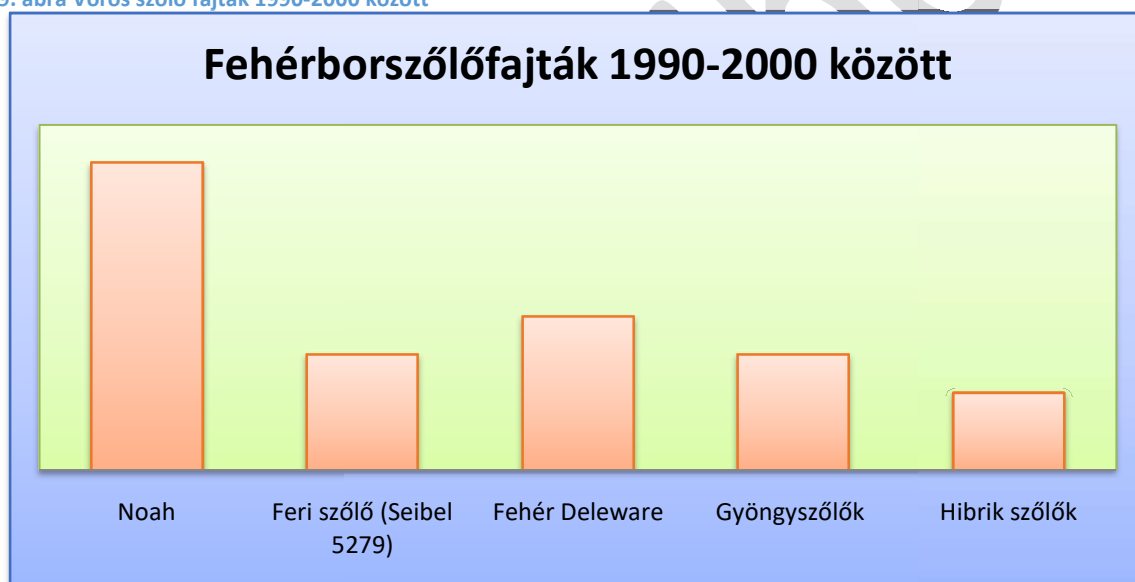
A kérdőíves kutatásom során a viszonylag kis birtokszerkezet miatt felmerült a kérdés, hogy csak saját alapanyagot dolgoznak fel, vagy vásárolnak-e szőlőt. A Beregszászi borvidék borászainak 48% -a csak saját ültetvényéről származó szőlőből készít bort, a többiek vásárolnak is borszőlőt.

Összességében elmondható, hogy a fajtaszerkezet jelentős fejlődést mutat, mely az új telepítéseknek is köszönhető. A régi ültetvények alacsony kordonkarosak, ez azt jelenti, hogy a gépesítés nem megoldható, így a soralművelés kézi erővel történik. Az új ültetvények már közép vagy magas kordonkarosak, gépesítésük fejlődés alatt van. A Beregszászi borvidéken jellemzően a zöldmunka és szüretelés még nem gépesített formában történik. A borkészítésben még az oxidatív technológia a meghatározó, reduktív technológiát csak a nagy borászatok kezdenek alkalmazni. Elterjedtek a tölgfahordók mellett az úszófedeles tartályok a borászok körében. Ami a gépesítést illeti a feldolgozás folyamatára jellemző a 3000-5000 liter/év éves nagyságrendű borászatoknál a bogyózó, a daráló, a pneumatikus prés és az átemelő szivattyú használata.

A beregszászi borászatok a kutatási eredmények alapján szinte azonos fejlődési utat jártak be. A kezdeti időszakban a rendszerváltást követően miután visszakapták magántulajdonba az ültetvényeket, az azokon telepített szőlőfajtákból készítették bort. Az ültetvényeken többségében vörös borszőlő tekintetében a magántermő Kadarka, Sárfekete, Izabella, Ottello és Delaware volt a jellemző, melyből vegyesen vörösbor készült. Egyes dűlőkön fehér borszőlőfajták maradtak meg, mint a direkt termő Noah, a Feri szőlő (Seibel 5279), fehér Delaware;

9. ábra Vörös szőlő fajták 1990-2000 között

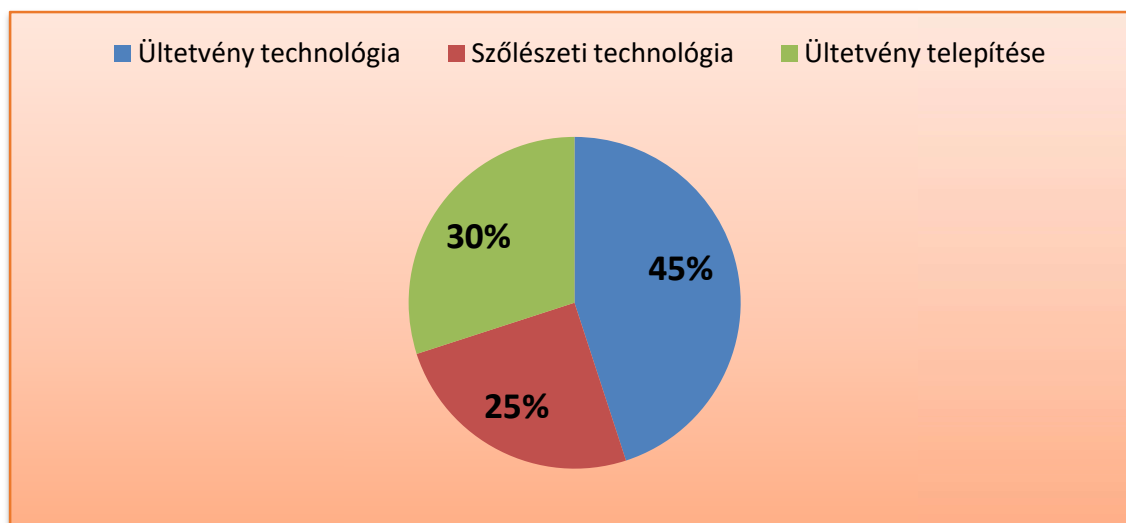

10. ábra Fehér borszőlőfajták 1990-2000 között

2000-2010 között köszönhetően a falusi turizmus fejlődésének a borászok felismerték, hogy megjelent a fogyasztói igény a jobb minőségű borok iránt. A Magyarországról érkező turisták a fajtajellegű borok iránt érdeklődtek, minőségesebb borokat kerestek. A borászok erre a megjelent piaci igényre válaszolva elkezdtek fajtajellegű borokat készíteni. Ezzel párhuzamosan új ültetvényeket telepíteni.

Az Ukrajna belső megyéiből érkező turisták a félédes és édes borok iránt érdeklődve tovább színesítették a fogyasztói igényeket. Ennek okán a borászatok kínálatába ezek a borfajták is bekerültek. A borászatok részéről egyre nagyobb volt az igény a minőségi borok készítésére, melynek alapvető feltétele a megfelelő fajtájú és minőségű borszőlő megléte volt.

A 2016-ban indult Egán Ede Gazdaságfejlesztési Program által kínált lehetőség is nagyban segítette a szőlőtermesztő gazdák helyzetét, hiszen a pályázati feltételek lehetővé tették, hogy új ültetvények kerüljenek telepítésre.

11. ábra Pályázati kategóriák aránya, saját kutatás

A pályázati lehetőség kihasználásának aránya is érdekes volt a szakdolgozat témája szempontjából. A kérdőíves kutatás során vizsgálat alá került, hogy milyen arányban pályáztak a szőlészek, borászok, mennyire használták ki a támogatás adta lehetőséget. A kutatás alapján 70%-uk pályázott valamilyen kategóriában. Közülük, ahogyan a fenti diagram is mutatja 30% volt az, aki új ültetvény telepítését vállalta kihasználni a pályázati keretet.

A korábban megindult tendenciát követve a termelők az európai fajtákat Chardonnay, Cabernet, Merlot, valamint a régi magyar fajtákat telepítették vissza az ültetvényeikre, mint a Királyleányka, Hárslevelű. A telepítéseknek köszönhetően jelentősen borászok alapanyag ellátottsága, ebből kifolyólag pedig a borok minősége és választéka is.

Visszatérve a minőségi szőlő termesztéséhez, a régi magyar és európai fajtákhoz, valamint a minőségi borok értékesítéséhez, szemmel látható fejlődésen mentek keresztül a borászatok. Jelentősen javult a piaci és a gazdasági helyzetük.

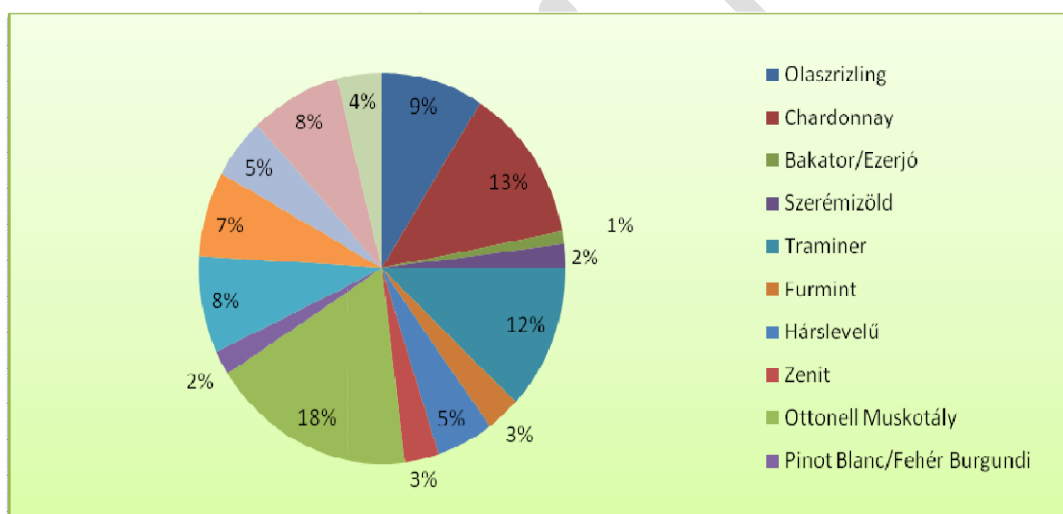
A kutatás során górcső alá került az is, hogy a borászatok milyen mértékben tudják be fejlődésüket a bor szőlő fajtákban történt jelentős változásnak. Mennyire tartják jobbnak az európai fajtákat és a minőségi boroknak köszönhető jövedelmi szintjüket, mint a korábbi 2000-es évek előtti tömegborok esetében. A szakdolgozat összehasonlító jellegének okán ez egy nagyon érdekes vizsgálati pont volt.

12. ábra Mennyiben járult hozzá a fajtaszerkezet megváltozása a borászat fejlődéséhez

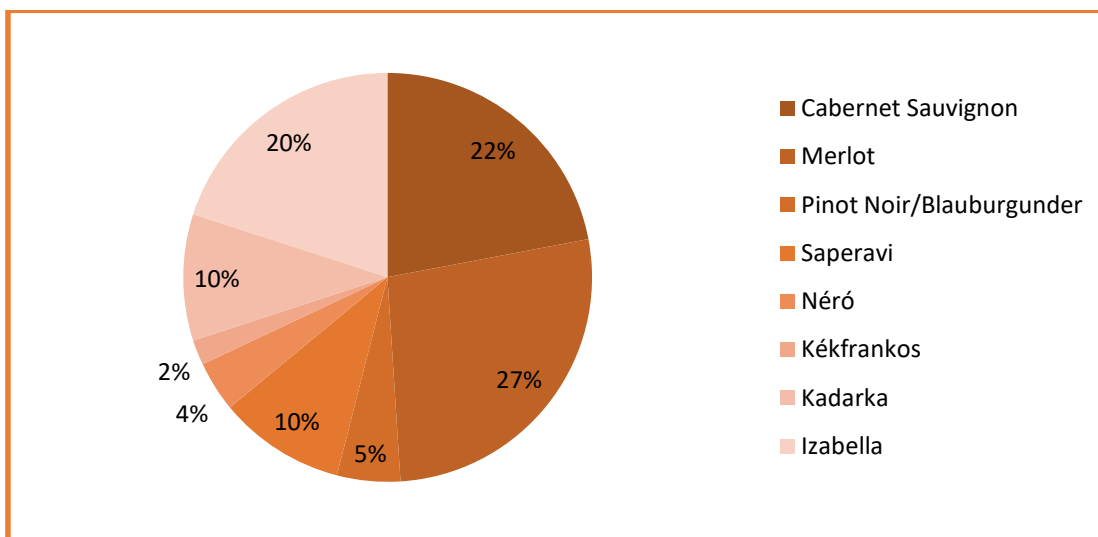
Az eredmények egyértelműen igazolják azt, hogy a borászok véleménye szerint a borszőlőfajtákban bekövetkezett jelentős változás nagyban hozzájárult a borászatuk fejlődéséhez.

A kérdőíves vizsgálat során a borszőlőfajták aránya is felmérésre került a beregszászi borvidék borászatai, szőlészei között. A fehér borszőlők tekintetében az alábbi arányok mutatkoztak meg.

13. ábra Fehér borszőlőfajták aránya, saját kutatás

A diagram jól mutatja, hogy a legmagasabb aránya a Muskotálynak van, melyet a fajtaelemzés során ki is emeltem, hiszen igen kedvelt és jellegzetes fajta a helyi borászatok esetében. A második legmeghatározóbb a Chardonnay, a harmadik pedig a Traminer, mely érthető, hiszen a Kárpátalja egyik leghíresebb borának a Kárpátalja Rózsájának az alapja.

14. ábra Vörös borszőlőfajták aránya, saját szerkesztés

A vörös borszőlőfajták aránya is vizsgálat alá került, melyben jól látszik, hogy a két világszerte ismert fajta a Cabernet Sauvignon és a Merlot vezeti a sort. Amit azonban ki kell emelni, hogy a Kadarka és az Izabella még mindig nagy arányban jelen van. Előbbi igen kedvelt, mind száraz, mind pedig félédes borokat is készítenek belőle. Az Izabella jelenleg szinte minden borászatban megtalálható száraz és félédes bor készül belőle szintén. Jelenlétének ilyen magas arányának egyszerű magyarázata van. Az Ukrajna belső területeiről érkező vendégek, valamint a helyiek is nagyon kedvelik az aromája miatt. Különös tekintettel a félédes Izabella bor igen kedvelt a részükről, de egyre inkább jellemző, hogy az alacsonyabb jövedelmi szinttel rendelkező fogyasztói réteg vásárolja meg.

Összességében elmondható, hogy a beregszászi borvidék borszőlőinek fajtaszerkezete az elmúlt 20 évben jelentősen átalakult. Egy komoly változás volt tapasztalható a korábbi szocialista időkből fennmaradt fajtákról az európai és magyar fajtákra való visszatérés tekintetében. A rendszerváltást követően el kellett telnie ugyan tíz évnek ahhoz, hogy ez a kedvező tendencia kezdetét vegye, azonban megérett az idő a 2000-es éveket követően a változásra. A fejlődésnek egyik nagyon fontos eleme volt, hogy megjelent a minőségi borok iránti fogyasztói igény, jelentősen megváltozott a fogyasztói attitűd a borok irányába. Érttem ez alatt, hogy megjelent a borfogyasztási kultúra, és az alkoholfogyasztási szokások is megváltoztak. Nagy fejlődés volt tapasztalható a borászok tekintetében is. A gazdaságfejlesztési program és a Magyar Állam nemzetpolitikájának köszönhetően a kárpátaljai magyar borászok nemzetközi rendezvényeken, konferenciákon és képzéseken vehettek részt, mely kiszélesítette látókörüket és nagyban segítette őket a termékpaletta megváltoztatása mellett meghozott döntésben.

6. Következtetések és javaslatok

A szakdolgozati kutatás során a célom a Beregszászi borvidék fajtaszerkezetének vizsgálata volt vörös és fehér borszőlők tekintetében. Bemutatásra kerültek a történelem során termesztett szőlőfajták és a kutatási eredmények által a napjainkban termesztett fajták is.

A szakdolgozat célkitűzéseit sorba véve kívánom a következtetéseket bemutatni:

A szakdolgozat első célkitűzése a **Beregszászi borvidékben rejlő történelmi, termőhelyi lehetőségek feltárása** volt. A szekunder kutatásnak köszönhetően feltárásra került a Beregszászi borvidékben rejlő komoly történelmi potenciál. Bizonyítást nyert, hogy a történelem során a helyi szőlőtermesztés komoly eredményeket ért el, és a hegyoldalak telepítése, a fajtaválasztás kiváló alapot teremtett a fejlődésre, melyet sajnos a szovjet időszakban bekövetkezett hanyatlás szakított meg. A szakdolgozat ezen részének kapcsán javaslom a beregszászi borvidék borászatainak, hogy használják ki ezt marketingjükben, és borászataik imázsának kialakításában.

A dolgozat második célkitűzése volt a **Beregszászi borvidék termesztett szőlőfajtáinak történelmi korszakokként való változásának bemutatása**. A szőlőfajtákra a történelmi korszakok változása jelentős hatást gyakorolt. A szovjet időszakban a térség fajtaszerkezete jelentősen átalakult, egy jelentős minőségi romlás volt tapasztalható. A történelem során az aktuális politikai vezetés különösképp hatást gyakorolt a termesztett szőlőfajtákra is. Sajnos a szovjet időszakban elszenvedett szőlőfajtákban bekövetkezett káros hatás megváltoztatásához a rendszerváltást követően egy közel tíz éves időszakra volt szükség. A kutatási eredmények igazolták, hogy szinte a 2000-es évekig megmaradt a szovjet időszakban kialakított

A szakdolgozatom harmadik célkitűzése a **Beregszászi borvidék napjainkban termesztett szőlőfajtáinak elemzése, a termesztési arányuknak a vizsgálata volt**. A fajtaszerkezet, a 2000-es éveket követően egy jelentős változáson ment keresztül, a kutatási eredmények igazolták, hogy szinte teljes egészében fokozatosan visszatérnek az európai fajtákhoz, valamint egyes régi magyar fajtákhoz. A kutatás eredményeként elmondható, hogy a legnagyobb területen termesztett fehérborszőlő fajták a beregszászi dombvidéken mára a Muskotály, a Chardonnay és a Traminer, de olyan magyar fajták is visszatértek, mint például a Csersegi, Furmint vagy a Királylányka. A vörös borszőlőfajták tekintetében pedig a két nemzetközileg is elismert fajta a Cabernet Sauvignon és a Merlot vette át a vezető szerepet. A vörösborok tekintetében azonban meg kell említeni, hogy a Kadarka és az Izabella is meghatározó fajta még. Az utóbbinak oka, hogy az ukrán vásárlók kedvelik a zamatos, féledes Izabella borokat.

A dolgozat célkitűzése volt továbbá, hogy a **fajtákban rejlő marketing potenciált megvizsgáljam**. A hipotézisem az volt, hogy a Beregszászi borvidék borászatainak fejlődése nagymértékben köszönhető az elmúlt évtizedben a megfelelő fajtaválasztásnak. A szakdolgozati kutatás ezt a teljes mértékben alátámasztotta.

7. Összefoglalás

A szakdolgozati kutatás a beregszászi borvidék szőlőfajtáinak vizsgálatát és összehasonlítását hivatott górcső alá vonni. A beregvidéki borászat az elmúlt évtizedben jelentős fejlődésen ment keresztül, mely a nagy részben köszönhető a minőségi európai és magyar szőlőfajtáknak és a belőlük készült minőségi bornak. Összességében elmondható, hogy a beregszászi borvidék borszőlőinek fajtaszerkezete az elmúlt 20 évben jelentősen átalakult. Egy komoly változás volt tapasztalható a korábbi szocialista időkből fennmaradt fajtákról az európai és magyar fajtákra való visszatérés tekintetében.

A rendszerváltást követően el kellett telnie ugyan tíz évnek ahhoz, hogy ez a kedvező tendencia kezdetét vegye, azonban megérett az idő a 2000-es éveket követően a változásra. A fejlődésnek egyik nagyon fontos eleme volt, hogy megjelent a minőségi borok iránti fogyasztói igény, jelentősen megváltozott a fogyasztói attitűd a borok irányába.

Nagy fejlődés volt tapasztalható a borászok tekintetében is. A gazdaságfejlesztési program és a Magyar Állam nemzeti politikájának köszönhetően a kárpátaljai magyar borászok nemzetközi rendezvényeken, konferenciákon és képzéseken vehettek részt, mely kiszélesítette látókörüket és nagyban segítette őket a termékpaletta megváltoztatása mellett meghozott döntésben.

A kutatás során igazolást nyert, hogy a beregszászi borvidék napjainkban termesztett szőlőfajtái nagyrészt megegyeznek a szovjet időszak előtt termesztett fajtákkal. Jelentős területen természetesen mára minőségi vörös és fehér borszőlőfajtákat is. A hipotézisem az volt, hogy a Beregszászi borvidék borászatainak fejlődése nagymértékben köszönhető az elmúlt évtizedben a megfelelő fajtaválasztásnak. A szakdolgozati kutatás ezt a teljes mértékben alátámasztotta.

A szakdolgozati koncepció elkészülte, a kutatás elvégzése sajnos a háborús konfliktus időszakában történt, melyben a borászatok számára a túlélés és a megmaradás lett a cél. Bízom benne, hogy a helyzet rendeződésével ez a fejlődési tendencia tovább tud majd folytatódni és a beregvidéki borászat újra fénykorát élheti majd, mint az elmúlt századokban.

8. Irodalom jegyzék

1. **Baranyi Béla (szerk.)** Kárpátalja; Dialóg Campus, 2009
2. **Csoma Zoltán (2009):** Talajviszonyok. In: Kárpátalja (szerk.: Baranyi B.). A Kárpát-medence régiói 11. MTA RKK–Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest.
3. **Dr, Majoros Pál:** A kutatómódszertan alapjai, Perfekt Kiadó, 2004;
4. **Kovács Elemér:** Szőlészet, borászat Beregvidéken; Intermix Kiadó, 2009;
5. **Dr. Rakonczás Nándor (szerk.)** SZŐLŐTERMESZTÉS, Debreceni Egyetemi Kiadó; 2014
6. **Lehoczky T.** 1996. Bereg Vármegye. Budapest-Beregszász. Hatodik Síp Alapítvány - Mandátum Kiadó
7. **Pohilecz Szilveszter:** Beregszász történeti földrajzi viszonyai a XIX. század végén és a XX. század elején; Acta Academiae Beregsasiensis 2013/2
https://kmf.uz.ua/hun114/letoltes/acta/ActaAcBereg2013_2.pdf
8. **Rác B.,** Gesta IX (2010), 30-39. 30 NYERSANYAG-GAZDÁLKODÁS A BEREKSZÁSZI-
DOMBVIDÉK PALEOLIT TELEPÜLÉSEIN-<https://www.researchgate.net/publication> 2022.10.02.

Internetes források:

9. Borászati portál: <https://uwines.com.ua/likbez/vynorobstvo-zakarpattya-vid-prachasiv-dosyogodennya/> Letöltés dátuma: 2023.04.25.
10. EU hivatalos portálja <https://agriculture.ec.europa.eu/> 2023.04.25
11. Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács, 2016 <https://www.tbft.hu/a-tokaji-borvidek-teruletfejlesztesi-koncepcioja/> 2023.04.25.
12. <http://gyumolcspedia.hu/kunleany-szolo> 2023.04.25
13. <https://www.boraszportal.hu/> 2023.04.26.

Ábrajegyzék

1. ábra Szent Vencel Borrend, Beregszászi Borfesztivál 2017, saját készítés
2. ábra Kárpátalja elhelyezkedése
3. ábra A vizsgált terület domborzata
4. ábra Kárpátalja domborzati térképe (Rácz, 2010)
5. ábra A Beregszászi – dombság Forrás: googlemaps (saját készítés, 2023)
6. ábra A borvidék dűlőinek történelmi nevei Pohilecz, 2013)
7. ábra Állami tulajdonban lévő szőlőültetvények területének csökkenése, Forrás: Kovács, 2009
8. ábra Birtokméret megoszlása a Beregszászi borvidéken, saját szerkesztés, 2023
9. ábra Vörös borszlőő fajták 1990-2000 között
10. ábra Fehér borszlőő fajták 1990-2000 között
11. ábra Pályázati kategóriák aránya, saját kutatás
12. ábra Mennyiben járult hozzá a fajtaszerkezet megváltozása a borászat fejlődéséhez
13. ábra Fehér borszlőő fajták aránya, saját kutatás
14. ábra Vörös borszlőő fajták aránya, saját szerkesztés

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat Fehér borszlőő fajták a Beregszászi borvidéken; saját szerkesztés forrás: kérdőíves kutatás
2. táblázat Vörös borszlőő fajták a Beregszászi borvidéken, saját szerkesztés, forrás: kérdőíves kutatás

NYILATKOZAT

a szakdolgozat, diplomamunka eredetiségéről és nyilvános vagy korlátozott hozzáféréséről

A szerző neve: Huszár Tibor

A dolgozat címe: A beregszászi dombvidék borszőlőinek bemutatása és egyes fajták összehasonlítása

A megjelenés éve: 2023

A tanszék neve: Szőlészeti és Borászati Intézet

Kijelentem, benyújtott szakdolgozatom egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi termékem. Tudomásul veszem, hogy a Budai Campus Tanulmányi Osztályon határidőben történő bemutatás nem jelenti dolgozatom szakmai és tartalmi elfogadását.

Kérem, válasszon az alábbi lehetőségek közül:

☒ Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a MATE Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár szakdolgozat archívumába. A teljes szöveg kizárólag a Budai Campus számítógépeiről tekinthető meg.

A vízjellel ellátott pdf dokumentum szerkesztését nem, megtekintését engedélyezem. Tudomásul veszem, hogy a vízjel nélkül leadott dokumentum szerzői jogai sérülhetnek.

☐ **Dolgozatom titkosított. A titkosítás lejáratának dátuma: évhónap.**

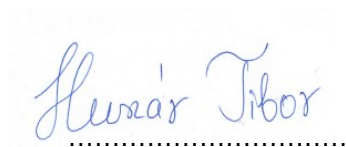
Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a MATE Entz Ferenc Könyvtár

és Levéltár szakdolgozat archívumába. A vízjellel ellátott pdf dokumentum szerkesztését nem,

megtekintését a titkosítás határidejének lejárta követően engedélyezem. A teljes szöveg kizárólag a Budai Campus számítógépeiről tekinthető meg.

Tudomásul veszem, hogy a vízjel nélkül leadott dokumentum szerzői jogai sérülhetnek

Budapest, 2023.05.07.

.....
szerző aláírása